

Konferencja naukowa na temat „Ochrona owadów w Polsce u progu integracji z Unią Europejską” (Kraków, 23–24 IX 1999 r.)

Konferencję zorganizowało Polskie Towarzystwo Entomologiczne i Instytut Ochrony Przyrody PAN, zaś honorowym patronem był minister Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, prof. Jan Szyszko. W trakcie dwudniowej konferencji wygłoszono 20 referatów oraz przedstawiono 20 plakatów. Referaty zgrupowano w cztery sesje tematyczne, dotyczące aspektów prawnych i metodycznych ochrony owadów oraz odnoszące się do oceny stanu zagrożenia owadów w ujęciu ekosystemalnym i taksonomicznym.

W ramach sesji „Prawne aspekty ochrony owadów w Polsce i na świecie” wskazywano na konieczność ochrony owadów jako niezbędnego elementu ochrony przyrody, podkreślając rolę owadów w ekosystemach, szczególnie ich rolę regulacyjną (drapieżce i parazytoidy) i sanitarną (nekro- i saprofagi). Ograniczenie powierzchni lasów oraz intensyfikacja rolnictwa, osuszanie terenów podmokłych, stosowanie monokultur leśnych, przyczyniło się do zmniejszenia różnorodności owadów w naszym kraju, wiele gatunków stało się bardzo rzadkimi, a część gatunków wymarła. Ochrona owadów to głównie ochrona miejsc ich bytowania oraz ochrona gatunkowa, obejmująca w Polsce ok. 100 gatunków. Lista polskich gatunków chronionych oraz lista owadów o znaczeniu europejskim (tzw. dyrektywa habitatowa) znacznie od siebie odbiegają. Powinniśmy skorygować naszą listę rozszerzając ją o gatunki ważne dla ochrony dziedzictwa przyrodniczego Europy oraz dostosowując ją do zasad i kryteriów obowiązujących w UE.

Zaproszona na konferencję przedstawicielka Ministerstwa Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa p. B. Zbiegeni przedstawiła działania Ministerstwa w zakresie ochrony zwierząt, ze szczególnym uwzględnieniem owadów. Najważniejsze akty międzynarodowe to Konwencja Waszyngtońska, zawierająca przepisy o handlu zwierzętami chronionymi oraz Konwencja Berneńska o ochronie środowisk. Wszelkie certyfikaty dotyczące obrotu zwierzętami chronionymi podpisuje minister ochrony środowiska, on też koordynuje działania mające na celu restytucję gatunków chronionych.

W sesji „Stan zagrożenia owadów w Polsce w ujęciu ekosystemalnym” wygłoszone referaty dotyczyły owadów na obszarach leśnych, w agroekosystemach, w aglomeracjach miejskich, w siedliskach kserotermicznych i w środowisku wodnym. W referacie o ochronie owadów leśnych zwrócono szczególną uwagę na dużą (blisko 1000 gatunków) grupę owadów saproksylobiotycznych, które mają szansę przetrwania tylko w rezerwatach ścisłych, gdyż leśnicy skrzętnie usuwają z lasu martwe drewno. Autorzy postulują pozostawianie starych drzew, zwłaszcza dziuplastych i nieleczenie ich przez tzw. chirurgów drzew oraz pozostawianie minimum 10 m³ martwego drewna na 1 ha lasu. W agroekosystemach i w środowisku miejskim ważne jest pozostawianie możliwie

dużych fragmentów roślinności naturalnej oraz tworzenie tzw. korytarzy ekologicznych, umożliwiających wymianę osobników, a spełniających też ważne funkcje w ochronie środowiska i w działalności gospodarczej. W referacie poświęconym owadom wodnym zwrócono uwagę na szczególną wrażliwość tych gatunków na zmiany środowiska wskutek działań człowieka (duże wahania poziomu wody, eutrofizacja, zatrucia), potrzebna jest więc czynna ochrona również poza siecią obszarów chronionych. Proponowano wybranie „gatunków sztandarowych” ułatwiających skuteczną ochronę podstawowych siedlisk owadów wodnych.

W sesji referatowej „Stan zagrożenia owadów w Polsce w ujęciu taksonomicznym” wskazywano na problemy związane z ochroną grup słabo poznanych i zaniedbanych faunistycznie. W tym przypadku brak danych o występowaniu konkretnych gatunków nie zawsze świadczy o zagrożeniu. W referatach poświęconych chrząszczom, motylom i muchówkom postulowano ochronę siedlisk, a nie gatunków, zaś gatunki chronione miałyby charakter informacyjny, „osłonowy” dla szeregu unikatowych, zagrożonych zniszczeniem biotopów i mikrobiotopów. Przy okazji referatu na temat błonkówek podkreślono konieczność podjęcia dużego programu systematyczno-faunistycznego, na co obecnie są szanse pod szyldem różnorodności biologicznej. Wśród obiektów godnych ochrony ze względu na specyficzną faunę błonkówek wymieniono kompleksy architektoniczno-przyrodnicze, a nawet stare drewniane chałupy. Zwrócono uwagę na upadek pszczelarstwa i zagrożenie wyginięciem szeregu gatunków pszczół dzikich. Motyle to rząd owadów najlepiej w Polsce rozpoznany pod względem faunistycznym, liczący ok. 3100 gatunków. Największy ubytek bogactwa gatunkowego motyli stwierdzono na przełomie lat 60. i 70., zaś jako metody ochrony zaleca się objęcie rezerwatami jak najszerzego spektrum naturalnych środowisk, tworzenie tzw. korytarzy ekologicznych, lokalnie utrzymywanie określonych stadiów sukcesji, ograniczenie stosowania insektycydów i restytucję gatunków ginących.

W sesji „Metodyczne aspekty ochrony owadów” omówiono kategorie dominacyjne i specjalizacyjne w zgrupowaniach owadów i wyznaczanie gatunków zagrożonych eliminacją. Szeroko omówiono także problem restytucji owadów w Polsce w świetle teorii ekologicznych i zaleceń Unii Europejskiej. Podkreślono potrzebę wydania przez Ministerstwo Ochrony Środowiska rozporządzenia uściślającego zasady i tryb postępowania przy restytucji gatunków roślin i zwierząt, potrzebę powołania małej komórki koordynującej i zespołu eksperckiego. Przedstawiciel Instytutu Ochrony Przyrody PAN, prof. Z. Głowaciński przybliżył nowe kryteria IUCN/WCU. Podstawą działań ochronnych musi być dobre rozpoznanie grupy i uporządkowanie gatunków zagrożonych w formie Czerwonej Księgi. Nowa klasyfikacja Komisji ds. Zagrożeń obejmuje tylko trzy kategorie gatunków zagrożonych: V (*vulnerable*) – narażone, EN (*endangered*) – zagrożone i CR (*critically endangered*) – krytycznie zagrożone. Dalszą sprawą są rozwiązania administracyjno-prawne, a następnie wdrożeniowe. Lista gatunków objętych ochroną prawną tylko częściowo nawiązuje do Czerwonej Księgi, gdyż bierze się pod uwagę również kryteria etyczne, estetyczne, ekologiczne, edukacyjne, ekonomiczne. W innym referacie podkreślono, że konieczność wprowadzenia w życie kompleksowego systemu monitorowania różnorodności

biologicznej wynika z zobowiązań międzynarodowych naszego państwa (m.in. Konwencji o Różnorodności Biologicznej) i polskiego systemu prawnego w zakresie ochrony przyrody. Zadaniem monitoringu jest rejestracja zasobów świata zwierząt w konkretnym miejscu i czasie, a następnie ich ocena w wyniku analizy porównawczej. Dotychczasowe badania wskazują na to, że różne grupy owadów reagują różnie na niezbyt silną antropopresję w zakresie takich parametrów, jak liczebność, liczba gatunków, skład gatunkowy, struktura dominacyjna. Wybór gatunków i układów faunistycznych musi być zaakceptowany przez Ministerstwo Ochrony Środowiska.

Spośród 20 zaprezentowanych plakatów 6 dotyczyło fauny owadów określonych obszarów i wniosków w zakresie ochrony przyrody, kolejnych 6 – ocen zagrożenia określonych grup w skali kraju. Trzy plakaty prezentowały zależności różnorodności owadów od elementów krajobrazu, również trzy plakaty poświęcono biologii pojedynczych rzadkich gatunków owadów. Ostatnie dwa plakaty dotyczyły działań ochronnych na mniejszą skalę: przydatności Zespołów Przyrodniczo-Krajobrazowych w ochronie owadów leśnych i znaczenia kapliczek przydrożnych dla ochrony szczególnych mikrośrodków.

W dyskusji plenarnej wiele czasu poświęcono określeniu znaczenia terminów „gatunek osłonowy, zagrożony, chroniony”. Tzw. czerwona lista, która powinna objąć wszystkie jednostki taksonomiczne, nie ma mocy prawnej, ale jest bardzo przydatna przy tworzeniu rezerwatów i waloryzacji przyrodniczej. Gatunki chronione i osłonowe mają większe znaczenie w aspekcie edukacyjnym i wskaźnikowym. Podkreślono potrzebę edukacji społeczeństwa, począwszy od szkół podstawowych; entomolodzy powinni służyć informacją z dość bogatej literatury decydującym administracyjnym. Szerzej należy rozwijać badania systematyczne i inwentaryzacyjne oraz muzealnictwo przyrodnicze. Przyjęto jednomyślnie uchwałę upoważniającą Zarząd Główny PTE do sformułowania wniosków do Państwowej Rady Ochrony Przyrody i Ministerstwa Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa mających na celu konkretne zmiany w Ustawie o Ochronie Przyrody, szczególnie w liście gatunków chronionych. Prezes J. Nowacki podjął się w imieniu Zarządu Głównego PTE powołania Komisji ds. Ochrony Owadów w Polsce oraz opracowania całego tomu Czerwonej Księgi dotyczącego owadów.

Konferencja była sprawnie zorganizowana, bardzo potrzebna i owocna. Pełna treść referatów, głosy w dyskusji i uchwała konferencji będą opublikowane. Pewnym mankamentem była krótka sesja plakatowa (1 godz.), a także słaba słyszalność na sali obrad. W związku z remontem budynku Instytutu Ochrony Przyrody PAN obrady odbywały się w auli bł. Jakuba przy kościele oo. Franciszkanów. Głos prelegentów nie był wzmacniany elektronicznie, a odbicia od gotyckich sklepień utrudniały zrozumienie treści referatów. Powaga miejsca obrad sprzyjała jednak formułowaniu wypowiedzi uczestników przepełnionych troską o zachowanie bogactwa polskiej przyrody. Nastawienie uczestników konferencji trafnie ujmują dwa motta, jakie znalazłem na prezentowanych plakatach. Pierwsze jest autorstwa osiemnastowiecznego poety szkockiego Roberta Burnsa: „Człowiek jest człowiekiem wtedy tylko, gdy przepelnia go żal głęboki, jeśli przypadkiem gniazdo polnej myszy butem przygniecie”. Drugie

motto to wyjątek z przemówienia księcia Brabantu na posiedzeniu Towarzystwa Afrykańskiego w 1933 roku: „*Jeśli jest jakiś cel, który wielkością przekraczałby ludzkie horyzonty, to jest nim z pewnością ochrona dóbr wiecznych, których jesteśmy przejściowymi i odpowiedzialnymi posiadaczami*”.

Tadeusz Plewka

26. sympozjum na temat „Monitoring i bioindykacja ekosystemów leśnych Polski” (Tuczno, 27–30 IX 1999 r.)

Sympozjum, w którym uczestniczyło ok. 60 osób z Polski, Rosji, Litwy i Niemiec, zorganizowane zostało przez Sekcję Entomologii Leśnej Polskiego Towarzystwa Entomologicznego, Komisję Ochrony Zasobów Leśnych Polskiego Towarzystwa Leśnego oraz Dyрекcję Lasów Państwowych w Pile. Obrady odbywały się w Domu Pracy Twórczej Stowarzyszenia Architektów Polskich w zamku w Tucznie, którego historia sięga aż XIV w.

Otwarcia sympozjum dokonali przedstawiciele obu towarzystw – A. Leśniak i A. Kolk, a w imieniu gospodarzy szef Dyрекcji Lasów Państwowych w Pile J. Podemski oraz wicedyrektor S. Tomczyk. Ten ostatni przedstawił historię masowych pojawów szkodników w miejscowych lasach oraz problemy, jakie pojawiły się w związku z zagospodarowaniem terenów leśnych po pożarze w 1992 r.

Wystąpienia uczestników sympozjum oraz dyskusje odbywały się w ramach 4 sesji, na których wygłoszono w sumie 28 referatów. W I sesji zaprezentowano 8 referatów, omawiających ogólne problemy monitoringu kompleksów leśnych. W wystąpieniu pt. „Bioindykacja wczoraj, dziś i jutro” A. Szujecki omówił główne kierunki rozwoju tej dziedziny badań, kluczowe problemy metodologiczne oraz możliwości zastosowania wyników badań bioindykacyjnych w praktyce leśnej. R. Kapuściński (referat „Uwagi dotyczące możliwości wykorzystania wyników monitoringu i bioindykacji w ochronie ekosystemów leśnych – stan obecny i oczekiwania”) skupił się głównie na praktycznej stronie zagadnienia, charakteryzując powszechnie stosowane wskaźniki monitoringu leśnego (defoliacje, uszkodzenia aparatu asymilacyjnego, produkcja nasion, masowe pojawy szkodników i patogenów, wskaźniki jakości środowiska abiotycznego). Zwrócił uwagę na bardzo ważny aspekt tego typu analiz, a mianowicie na to, że powyższe wskaźniki charakteryzują wprawdzie stan lasów i stwarzają możliwości prognozowania zmian w ekosystemach, ale nie są wystarczające do określenia ryzyka ekologicznego, do oceny którego niezbędna jest znajomość wskaźników ogólnej odporności układów przyrodniczych.

J. Wawrzoniak omówił, na tle głównych założeń monitoringu europejskiego, podstawowe elementy monitoringu lasów w Polsce, którego ramy określają podpisane przez nasz kraj konwencje międzynarodowe oraz przyjęte ustawy o ochronie lasów i środowiska przyrodniczego. A. Kolk zaprezentował możliwości wnioskowania o